

TVOJA PRAVA

ALTERNATIVNO STARANJE

TVOJA PRAVA

ALTERNATIVNO STARANJE

Izdavač

Centar za prava deteta
Dobračina 29/3A
11000 Beograd
www.cpd.org.rs

Za izdavača

Ines Cerović, direktorka Centra za prava deteta

Urednik svih izdanja

Ines Cerović

Autori

Tim Centra za prava deteta sa konsultantima

Dizajn

Rastko Toholj

Štampa

Igam, Beograd

Tiraž 500

ISBN 978-86-83109-83-8

Štampano 2019. godine

CIP – Katalogizacija u publikaciji Narodna biblioteka Srbije, Beograd
342.726-053.2(035.053.2) / 364.4-058.862(035.053.2) / Tvoja prava – alternativno staranje / autori Tim Centra za prava deteta sa konsultantima / urednik Ines Cerović / Beograd : Centar za prava deteta, 2019 / Beograd : Igam / 16 str. : ilustr. ; 22 x 22 cm / „Ova publikacija je objavljena u okviru projekta „Pravo deteta da se njegov glas čuje...“ --> kolofon / Tiraž 500 / ISBN 978-86-83109-83-8 / a) Prava deteta – Priručnici b) Deca bez roditeljskog staranja – Socijalna zaštita – Priručnici / COBISS.SR-ID 273999628

Svi pojmovi koji su u tekstu upotrebljeni u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.

Zahvaljujemo se svima koji su učestvovali i doprineli procesu izrade ove publikacije – sudijama osnovnih, viših, apelacionih sudova i Vrhovnog kasacionog suda, stručnjacima centara za socijalni rad, centara za porodični smeštaj i usvojenje, domova za decu, Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu, profesorima Fakulteta političkih nauka – Odeljenja za socijalnu politiku i socijalni rad, Medicinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu, stručnjacima zdravstvenih ustanova, predstavnicima zaštitnika pacijenata iz više gradova, škola, Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, Zaštitnika građana Republike Srbije, Pokrajinskog zaštitnika građana, relevantnih ministarstava, međunarodno priznatim stručnjacima i predstavnicima drugih institucija i organizacija civilnog društva, a posebno deci i mladima.

Ova publikacija je objavljena u okviru projekta „Pravo deteta da se njegov glas čuje“ koji finansira Evropska unija u okviru Evropskog instrumenta za demokratiju i ljudska prava, a sufinansira se iz budžeta Republike Srbije, uz podršku Kancelarije za saradnju sa civilnim društvom. Sadržaj i stavovi izneti u ovoj publikaciji ne odražavaju nužno stavove Evropske unije i Kancelarije za saradnju sa civilnim društvom.

KONVENCIJA O PRAVIMA DETETA - ŠTA JE TO?

Konvencija o pravima deteta je najvažniji međunarodni ugovor koji predviđa da sva deca – devojčice i dečaci do 18. godine imaju prava.

ŠTA SU PRAVA?

Svako ima prava i svako treba da poštuje prava drugih. Na taj način možemo da živimo u bezbednom i srećnom društvu.

Odrasli često govore da prava deteta povlače sa sobom i neke obaveze. Važno je da znaš da tvoja prava niko ne može da ukine. To ne znači da imaš slobodu da se ponašaš kako želiš ne vodeći računa o pravima drugih – tvoja obaveza je da poštuješ zakone i pravila sredine u kojoj živiš ili u kojoj se nađeš.

UPOZNAJ SE SA ČETIRI PRINCIPA KONVENCIJE O PRAVIMA DETETA:

1

NEDISKRIMINACIJA – to znači da sva deca imaju ista prava, da su jednaka i ravnopravna, bez obzira da li su u pitanju devojčice ili dečaci, bez obzira koja im je boja kože, odakle su poreklom, ko su im roditelji, da li imaju neki invaliditet ili smetnju u razvoju, da li znaju jezik koji se govori tu gde žive, koje su vere i slično.

2

PRAVO NA ŽIVOT, OPSTANAK I RAZVOJ – to znači da svako dete ima prava da bude to što jeste, da ima pristojan i dobar život, a odrasli treba da podrže decu i da im obezbede da rastu i da se razvijaju u miru.

3

PARTICIPACIJA – to znači da odrasli treba da pitaju decu o svim stvarima koje su deci važne, da treba da ih saslušaju i da mišljenja dece uvažavaju.

4

NAJBOLJI INTERES DETETA – to znači da roditelji i drugi odrasli moraju uvek da vode računa o tome kako njihove odluke utiču na decu i da one budu u njihovom najboljem interesu. Najbolje je kad odrasli i deca zajednički dođu to toga šta je u najboljem interesu deteta u svakoj situaciji.

Veoma je važno da znaš da je **svako NASILJE zabranjeno** – to znači da niko ne sme da te vređa i maltretira ili da bude nasilan prema tebi na bilo koji način (da viče na tebe, da te udara, da te ponižava, da te naziva pogrdnim imenima i sl.) Nasilje može da ima različite oblike – vređanje, ismevanje, udaranje, fizičko kažnjavanje, telesno povređivanje, isključivanje iz društva i aktivnosti, seksualno uznemiravanje, neželjene i uvredljive SMS poruke, mejlovi, objave na društvenim mrežama, uključujući i fotografisanje bez tvoje dozvole.

DISKRIMINACIJU MOŽEŠ DA PRIJAVIŠ

Za diskriminaciju je nadležna institucija Poverenika za zaštitu ravnopravnosti. Ukoliko želiš da prijaviš diskriminaciju to možeš uraditi putem mejla ili da pošalješ prijavu putem pošte. Važno je da opišeš šta se dogodilo, da ostaviš svoj kontakt i da se potpišeš. Više informacija možeš ako pozoveš i raspitaš se na brojeve telefona **011/243 80 20** i **011/243 64 64**. Njihova adresa je Bulevar kralja Aleksandra 84, 11000 Beograd.

NASILJE MOŽEŠ DA PRIJAVIŠ:

Policiji:

- putem opšteg broja, koji je i besplatan: **192**
- na broj telefona najbliže policijske stanice u tvojoj blizini
- možeš direktno otići u prostorije policije
- na poseban SOS telefon: **0800/100 600**
- na besplatan poziv: **0800/011 011** radnim danima od 10 do 19h

Centru za socijalni rad - nasilje možeš prijaviti telefonom, dolaskom u centar ili pisanim putem (poštom ili mejlom). Nasilje treba prijaviti centru koji je u tvojoj blizini, ili najbližem centru u mestu gde se ono dogodilo.

U školi:

- možeš da se obratiš školskom policajcu, psihologu, pedagogu, nastavniku, direktoru, nekome u koga imaš poverenja
- postoji telefonska linija koju možeš da pozoveš u vezi sa prijavom nasilja i diskriminacije **0800/200 201**

Treba jasno da objasniš šta se desilo, a ta osoba je u okviru svog posla dužna da ti pruži neophodnu pomoć.

Zdravstvenoj ustanovi:

- ukoliko odeš u Dom zdravlja, možeš reći svom lekaru.

Ukoliko osetiš potrebu da razgovaraš sa stručnom i poverljivom osobom i potreban ti je savet, a želiš da ostaneš anoniman, odnosno da niko ne sazna da se radi o tebi, možeš besplatno pozvati broj **116 111**. To je usluga telefonskog savetovanja (Nacionalna Decija Linija) koja svoj deci u Srbiji omogućava da u bilo kom trenutku dobiju savetodavnu podršku. Pozivi na broj **116 111** NADEL linije su besplatni, anonimni i poverljivi, a savetnike za razgovor je moguće dobiti u bilo koje vreme. Takođe ih možeš kontaktirati putem ovog linka <http://nadel-decijalinija.org/kontakt/>.

Nasilje na internetu - Možeš da se obratiš nacionalnom centru za bezbednost dece na internetu ukoliko želiš da dobiješ savete iz oblasti bezbednosti na internetu ili uputiš prijavu ugrožavanja bezbednosti dece na internetu na broj telefona 19833, slanjem mejla na adresu bit@mtt.gov.rs ili putem elektronske prijave na portalu www.pametnoibezbedno.gov.rs.

Tekst koji je pred tobom pomoći će ti da ostvariš svoje pravo na participaciju kada se donose odluke koje te se tiču.

Mogućnost slobodnog izražavanja je bitna u životu svakog deteta. To znači da dete ima pravo da slobodno kaže šta želi i šta mu je važno i da se ne plaši da izrazi svoje mišljenje u različitim situacijama, kao na primer, u školi, kod lekara, u porodici, hraniteljskoj porodici ili domu za decu i u sudu.

Odrasli treba da te saslušaju i tvoje mišljenje uvažavaju i to je obaveza po Konvenciji o pravima deteta. Pokaži im da znaš na šta imaš pravo i insistiraj da dobiješ informacije koje će ti pomoći da izgradiš svoje mišljenje, i svaku drugu pomoć i zaštitu. **Nauči svoja prava!**

ma dece koja ne žive sa svojim roditeljima iz različitih razloga. Pošto nemaju roditeljsko staranje, za njih država obezbeđuje **alternativno staranje** – na taj način se brine da se deca osećaju sigurno, voljeno i bezbedno.

Ova publikacija će ti pomoći da razumeš kako funkcioniše sistem alternativnog staranja i na koji način možeš da utičeš na odluke koje se tiču tebe. Važno je da budeš informisan o svojim pravima, o tome kako možeš da ih ostvariš i na koji način možeš da učestvuješ. Država ima obavezu da tvoja prava poštuje, štiti i pomogne ti da učestvuješ u njihovom ostvarivanju.

Razni važni pojmovi

Alternativno staranje se organizuje kod srodnika, u hraniteljskim porodicama, domovima za decu, a za privremeni smeštaj se koriste i prihvatilišta. Država se preko centra za socijalni rad i drugih institucija stara da deci pruži mesto za život i odrastanje, školovanje, brigu o zdravlju, zaštitu prava i zastupanje i pravo da se glas dece čuje.

Centar za socijalni rad je državna institucija koja je dužna da brine o svoj deci bez roditeljskog staranja, pa i o tebi sve dok ne odrasteš i budeš samostalan. Centar za socijalni rad takođe pomaže i tvojoj porodici, braći, sestrama ukoliko je to potrebno. Svaka opština u Srbiji ima centar za socijalni rad. Za tebe je najčešće odgovoran centar za socijalni rad u mestu odakle si.

Voditelj slučaja radi u centru za socijalni rad. To je socijalni radnik, psiholog ili pedagog koji je zadužen da ti pomogne i da vodi računa o tebi dok si na alternativnom staranju. Njemu uvek možeš da se obratiš. Njegov zadatak je da prati kako si i šta ti je potrebno, i da sa tobom i drugim važnim osobama iz tvog života planira šta sve treba da se uradi da bi tebi bilo dobro. Ukoliko imaš braću i sestre često je voditelj slučaja za sve vas ista osoba.

Stručni tim u centru za socijalni rad čine, pored tvog voditelja slučaja – psiholog, pedagog i socijalni radnik. Posao svih koji su u stručnom timu je da pomažu deci oko raznih važnih pitanja koja se tiču njihovog života sada i planiranja budućnosti. Oni su tu da saslušaju decu i budu u kontaktu sa porodicama dece, hraniteljima, domovima za decu i drugim državnim institucijama.

Centar za porodični smeštaj i usvojenje je državna institucija koja organizuje porodični, odnosno hraniteljski smeštaj. Ovaj centar pronalazi moguće hranitelje, procenjuje da li su oni odgovarajući, uči ih o stvarima koje su važne za decu na hraniteljstvu, prati njihov rad i kontroliše ih. U Srbiji ima šest centara za porodični smeštaj i usvojenje: u Beogradu, Kragujevcu, Miloševcu, Nišu, Novom Sadu i Čupriji.

Hranitelj je osoba koja brine o jednom ili više dece na alternativnom staranju u svom porodičnom domu. Hranitelja država bira, obučava, kontroliše i plaća da se stara o deci. To može da bude i osoba koja je u srodstvu sa detetom (baba, tetka, ujak i drugi). To se zove **srodnički hraniteljski smeštaj**. Pored hranitelja, svi koji žive u porodičnom domu čine hraniteljsku porodicu.

Savetnik za hraniteljstvo radi u centru za porodični smeštaj i usvojenje. On prati i podržava hraniteljske porodice i decu i kontroliše da sve bude u redu. Njemu uvek možeš da se obratiš ako ti je potrebna pomoć dok si u hraniteljskoj porodici.

Najveći broj dece bez roditeljskog staranja u Srbiji živi sa svojim rođacima (tetka, ujak, baba, deda...) koji su im takođe staratelji. To se zove **srodnički starateljski smeštaj**. Drugoj deci koja žive u hraniteljskim porodicama ili domovima za decu staratelj može biti i radnik u centru za socijalni rad. To se dešava kada se oceni da će na taj način najbolje biti zaštićena prava i interesi deteta.

Staratelj je osoba koju je država odredila da štiti tvoja prava i interese umesto roditelja sve dok ne postaneš punoletan. Ova osoba brine o tome da živiš u okruženju u kome se osećaš bezbedno, da ti bude osigurano školovanje i zdravstvena zaštita, daje saglasnost da bi se obezbedilo da sve važne stvari u tvom životu budu u tvom najboljem interesu (kao na primer: lečenje, odlazak u inostranstvo, raspolaganje imovinom i drugo). Staratelj se stara o tome da se tvoj glas čuje kada se donose odluke za tebe i o tebi.

Dom za decu je državna institucija koja je dužna da brine o svoj deci koja žive u domu i to tako što svako dete ima obezbeđeno stanovanje, ishranu, školovanje, brigu o zdravlju, zaštitu dečjih prava, zastupanje i pravo da se glas deteta čuje.

Prihvatište za decu je državna institucija koja služi za kratkotrajni smeštaj dece, samo dok se ne nađe neko bolje rešenje za dete.

Vaspitač u domu za decu ili prihvatilištu je osoba koja radi sa grupom dece i organizuje njihov svakodnevni život. Brine se o tome da deca redovno idu u školu, da imaju vreme za učenje i vreme za druženje, igru i razonodu. Njegova uloga je da te sasluša i da ti pomogne da rešavaš sve svoje probleme.

Pored vaspitača, u domu ili prihvatilištu rade psiholozi, pedagozi i socijalni radnici koji pomažu deci oko svih važnih pitanja koja se tiču njihovog života u domu i planiranju budućnosti. Oni su tu da saslušaju decu i budu u kontaktu sa porodicama dece, centrima za socijalni rad i drugim državnim institucijama.

Porodični plan sa planom stalnosti za dete se pravi u centru za socijalni rad tako što voditelj slučaja uključi sve važne osobe u životu deteta (roditelj i rođaci, staratelj, hranitelj, vaspitač

i drugi) i, naravno – samo dete. Svakih šest meseci, a po potrebi i češće, voditelj slučaja treba da razgovara sa tobom i drugima koji su važni za tebe da biste napravili plan koji se bavi tvojim odrastanjem: gde ćeš da živiš, u koju školu ćeš da ideš, koga i kako ćeš da viđaš od roditelja, rođaka, i drugih tebi bliskih osoba. To znači da se plan prilagođava promenama u tvom životu i odrastanju.

Da bi ovaj plan bio u tvom najboljem interesu, **veoma je važno da ti u njemu učestvuješ i jasno kažeš svoje mišljenje i svoje želje**. Voditelj slučaja i staratelj su dužni da se brinu o tome da tvoje mišljenje i želje budu ozbiljno shvaćene i razmotrene. To ne znači da će sve biti onako kao što bi ti želeo, ali će se tvom mišljenju posvetiti ozbiljna pažnja i biće uzeto u obzir prilikom donošenja svih odluka.

Ukoliko smatraš da se tvoje mišljenje nije čulo ili nije dovoljno uvaženo, važno je da to jasno kažeš staratelju ili voditelju slučaja.

Plan za osamostaljivanje je poseban deo Porodičnog plana sa planom stalnosti za dete koji se pravi za decu bez roditeljskog staranja **koja imaju 14 ili više godina**. Ovaj plan treba da osigura šta sve treba da se uradi da bi ti završio školu, našao posao, uredio odnose sa tvojom porodicom i drugim važnim osobama i osamostalio se kada za to dođe vreme. Veoma je važno da znaš da se kroz ovaj plan razmatra kako da uvek imaš kome da se obratiš i mesto na kome si dobrodošao, uvažen i prihvaćen.

Planiranje stalnosti podrazumeva proces u kome se obezbeđuju uslovi da se očuva život u roditeljskoj porodici, odnosno ponovno ujedinjenje porodice nakon razdvajanja ili nalaženje drugih stalnih rešenja za dete, što obuhvata i život u srodničkoj porodici, usvojenje i osamostaljivanje.

Koncept stalnosti

znači da svakom detetu treba obezbediti:

- ✓ *ljubav, emocionalnu podršku, pripadanje, bezbednost, stabilnost i doživotnu posvećenost kontinuitetu odnosa (relaciona stalnost),*
- ✓ *porodičnu negu, stalnu raspoloživost i osećaj da „dobrodošlost” u domu, stalnu sigurnosnu mrežu i „sigurnu luku” (fizička stalnost), i*
- ✓ *zakonsku stalnost (zakonski odnosi roditelja i dece, usvojenje, starateljstvo i sl.).*

TVOJE PRAVO NA PARTICIPACIJU - ŠTA TO ZNAČI?

U svim stvarima važnim za tebe dok si na alternativnom staranju imaš pravo **da slobodno izraziš svoje mišljenje**. Da bi mogao da izraziš svoje mišljenje, potrebno je da **dobiješ potpune informacije**.

Takođe, imaš pravo da budeš **pripremljen** – da imaš informacije o tome kome ćeš saopštiti svoje mišljenje, gde, kada i kako. Imaš pravo i da izabereš osobu koja će biti sa tobom dok daješ mišljenje – ako to želiš.

Participacija znači i da se tvoje mišljenje zaista **sasluša, poštuje i uvaži** u najvećoj mogućoj meri i da **dobiješ povratnu informaciju** o tome na koji način je ono uzeto u obzir prilikom donošenja odluka koje su za tebe važne.

Kako je Isidora koja živi u domu predstavila primer participacije iz svog iskustva:

„Participacija je kada nam se omogući da budemo informisani i kada nam se pruži mogućnost da donosimo odluke. Sećam se kada se moja sestra obratila socijalnom radniku u mom domu sa željom da dođe da me poseti. Socijalni radnik me je pozvao i preneo sve informacije, a onda me pitao da li i ja to želim. Rekao je da je na meni da odlučim o tome.“

TVOJA PRAVA NA ALTERNATIVNOM STARANJU - NEKA PITANJA I ODGOVORI

Koliko traje alternativno staranje?

Može trajati nekoliko dana, nedelja ili više godina, sve do 18. godine, tj. završetka srednje škole, a u nekim situacijama može biti i produženo. Takav je slučaj kada nastaviš školovanje i nakon srednje škole upišeš fakultet. Tada alternativno staranje može da traje do tvoje 26. godine.

Da li imam pravo da znam zašto sam na alternativnom staranju i da vidim svoj dosije?

Da, imaš pravo da znaš razlog zašto si na alternativnom staranju, nezavisno od toga koliko imaš godina. Kada napuniš 15 godina imaš pravo da vidiš svoj dosije. To znači da možeš da pogledaš svoj dosije u centru za socijalni rad, centru za porodični smeštaj i usvojenje i u domu za decu ako si u domu i da postaviš pitanja stručnjacima koji su zaduženi za tebe.

Koja prava imam na alternativnom staranju?

Ti imaš mnoga prava dok si na alternativnom staranju, a ovde su nabrojana neka od njih. Na primer, imaš pravo da budeš bezbedan, zaštićen, informisan, savetovan, zdravstveno zaštićen, obrazovan. Da bi ostvario ta prava, važno je da ih razumeš i svojim mišljenjem i ponašanjem učestvuješ u njima.

Kome mogu da se žalim ako se moja prava ne poštuju?

Svim odraslima koji se o tebi staraju, na primer: voditelju slučaja, hranitelju, staratelju, vaspitaču, savetniku u domu – psihologu, pedagogu ili socijalnom radniku, nastavniku u školi ali i drugim osobama u koje imaš poverenje. Sve njih možeš da pitaš i koja još prava imaš. Najbolje je da se obratiš onome u koga imaš najviše poverenja, i da tražiš podršku da ti i drugi koji su zaduženi za tvoju dobrobit i ostvarivanje tvojih prava pomognu. Možeš takođe pisanim putem uputiti žalbu centru za socijalni rad.

Milica koja živi u domu:

„Često ljudi misle da mi nismo zaštićeni i nekada nas sažaljevaju, a ja smatram da smo i prezaštićeni. Socijalni radnik ili psiholog uvek je neko tu da nam pomogne kada imamo neki problem.“

Šta će biti sa mojom školom?

Marko koji živi u domu:

„Prelaskom u dom u mom životu se nije ništa promenilo, nastavio sam da se družim sa svojim društvom, a čak sam sada i bolji učenik nego ranije.“

Ukoliko bude moguće i ako ti to želiš tvoj voditelj slučaja će se truditi da ostaneš u školi u kojoj si bio do sada. Ponekad to nije moguće. Tvoja je odluka da li ćeš svojim prijateljima reći da živiš kod rođaka, u hraniteljskoj porodici ili u domu.

Da li ću ostati u kontaktu sa svojom porodicom?

Ti imaš pravo da viđaš svoju porodicu. Ukoliko je moguće da ostaneš u kontaktu sa svojom porodicom i ako to želiš, voditelj slučaja će se truditi da ti to omogući. Kada napuniš 15 godina možeš da odlučiš kako će izgledati tvoji odnosi sa roditeljima i drugim osobama koje su ti važne. To je tvoje zakonom zagarantovano pravo.

Važno je da znaš da se ponekad dešava da ti ovo pravo bude privremeno uskraćeno. To se dešava onda kada je tvoj najbolji interes da neko vreme ne viđaš roditelje ili da to bude u posebnim uslovima (na određenom mestu – na primer u centru za socijalni rad – i u određeno vreme). O tome odlučuje sud i ljudi čiji je posao da nađu rešenje koje je najbolje za tebe u tom trenutku. U tim situacijama imaš pravo da se informišes kod tvog voditelja slučaja o razlozima zbog kojih ne možeš da viđaš svoje roditelje i on je dužan da ti to objasni, a ti iskoristi priliku da o tome daš svoje mišljenje.

Da li mogu da budem smešten zajedno sa svojom sestrom ili bratom?

Naravno, to je prva mogućnost koju centar za socijalni rad razmatra i uvek će se potruditi da vas ne razdvoje. Ukoliko ste ipak razdvojeni, imaš pravo da ih viđaš, posećuješ, zoveš, a odrasli u tvom okruženju treba da ti pomognu u tome.

Ukoliko je plan da živim kod hranitelja da li imam pravo da iznesem svoje mišljenje da li se slažem sa tim?

Da, to je tvoje pravo zagarantovano zakonom. Ukoliko imaš 10 godina ili više, tvoja saglasnost da li želiš da živiš sa svojim hraniteljem je obavezna. Stručni tim i voditelj slučaja će da te sasluša i uvaži mišljenje, ukoliko ne prihvataš hraniteljski smeštaj tražiće u dogovoru sa tobom za tebe najbolje rešenje. Ukoliko još uvek nemaš 10 godina, tvoje pravo je da svoje mišljenje kažeš u centru za socijalni rad, a obaveza voditelja slučaja i stručnog tima je da te sasluša i uvaži tvoje mišljenje.

Kako to kaže **Milena** koja ima 21 godinu i živela je u dve hraniteljske porodice i jednom domu za decu: „Dete treba da se bori za svoje stavove, za svoje mišljenje, za svoje ideje, mislim da ne treba da čuti, ako bude čutalo dete mislim da će biti sve gore i gore za dete i mislim da će krenuti nekim lošim putem, u svakom trenutku treba da ima svoje ja, baš u svakom trenutku, i da treba da kaže tim hraniteljima, tom stručnom timu šta ne valja, a ne da ima strah od hranitelja, prijatelja ili ne znam okoline, mislim da dete treba da ide bez straha jer ako ide sa strahom nekim mislim da će da bude sve gore i gore”.

Da li imam pravo da predložim nekoga ko će se starati o meni?

Ako imaš 10 godina ili više, imaš pravo da izraziš svoju želju kod koga ćeš živeti. Voditelj slučaja će te pitati da predložiš ko će ti biti staratelj. Pitaće te i sa kim i gde bi želeo da živiš. Tvoje pravo je da kažeš svoje želje, a stručni tim i voditelj slučaja treba da ih ozbiljno razmotri i uvaži.

Šta je važno da znam kada započinem samostalan život?

Centar za socijalni rad će ti pomoći i pružiti podršku i pre nego što dođe vreme da počneš samostalni život van doma. To se planira **Planom za osamostaljivanje** o kojem je već bilo reči. Zato je važno da kažeš svoje mišljenje i želje u vezi daljeg školovanja ili možda zaposlenja, u zavisnosti od toga šta želiš. Takođe je važno da se aktivno uključiš i radiš na sticanju veština koje su potrebne za samostalan život.